

ԿԱՍ

«Կրթությունն առանց սահմանի»
հասարակական կազմակերպություն

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

2023

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՍԵՐԻՆ

ԱՌԱՐԿԱ՝ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Վ. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԹԻՎ 80 ԴՊՐՈՑԻ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՅԻ ԼԱՌԻՐԱ
ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՂ՝ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒԻ, ԴՈՑԵՆՏ՝
ՍԻՄԱ ԴԱՅԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ- 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ-----	3
1. ԳԼՈՒԽ 1. 1. ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԻՆ.....	5
2. ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ.....	13
3. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	25
4. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	26

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է Հայաստանի Հանրապետության պետական չափորոշչում՝ որպես կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը: «Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար:

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեքների թվարկված համախմբերից որևէ մեկին գերապատվություն տալը կնշանակեր ոչ մանկավարժական մոտեցում խնդրին: Արժեհամակարգը լիակատար է և համեմատաբար ավարտուն բոլոր ներառված համախմբերի ներդաշնակ փոխլրացման պայմաններում: Ահա թե ինչու «արժեհամակարգ» հասկացությունը նաև զուրկ է խիստ որոշակի ստուգությունից: Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնց թվում, այնուամենայնիվ, արժեքների ձևավորման առումով չափազանց մեծ է հումանիտար ոլորտի ուսումնական առարկաների դերը: Մասնավորապես անգնահատելի է հայոց պատմություն առարկայի դերը:

Հայոց պատմություն առարկան միշտ իր կարևոր ներդրումն է ունեցել հայ մանուկների ազգային մտածելակերպի, ազգային արժեքների ձևավորման գործընթացում: Դարեր շարունակ մեր պատմիչների աշխատություններն օգտագործվել

են որպես դասագիրք և ազգային, հայրենասիրական ոգով դաստիարակել բազում սերունդներ:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է բացահայտել և հիմնավորել հայ դպրոցականի ազգային արժեհամահարգի, ազգային մտածելակերպի ձևավորման գործընթացում պատմության առարկայի դերն ու կարևորությունը նաև պատմությունից դասեր քաղելու անհրաժեշտությունը: Դասաժամերի ընթացքում բացահայտել սովորողների վերաբերմունքը ազգային հերոսների, պատմական կարևոր իրադարձությունների վերաբերյալ, իրենց ունեցած գիտելիքները, վերհանել սխալները, թերությունները: Կիրառել մեթոդական հնարներ, ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ սովորողների մոտիվացիան բարձրացնելու համար: Դպրոցական խմբակների շրջանակներում, ինչպես նաև դասաժամերին հաճախ անդրադառնալ հայ ազգային հերոսների կերպարներին, սխրանքներին, որոնք ավելի կոզկորեն սովորողներին ու կդաստիարակեն ռազմահայրենասիրության ոգով:

Հետազոտության խնդիրները է՝

- գիտակցի սեփական մշակույթի՝ լեզվի, պատմության, արվեստի, ավանդույթների, ազգային այլ արժեքների կարևորությունն ու լինի դրանց կրողը
- կարևորի բարոյական չափանիշները, քրիստոնեական և համամարդկային արժեքները, լինի ազնիվ, գթասիրտ, արդարամիտ, օրինապահ, բարեկիրթ
- կարևորի գեղագիտական արժեքները, գնահատի գեղեցիկն ու բարին, ճշմարիտը
- գիտակցի իր տեղն ու դերը ընտանիքում, հասարակության մեջ, լինի նախաձեռնող, դրսևորի արժանավայել պահվածք

ԳԼՈՒԽ 1

1. 1. ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԻՆ

Երեխայի դաստիարակության առաջնային խնդիրներից է արժեքային համակարգի ձևավորումը, որն անհնարին է հիմնավորել առանց նյութական և հոգևոր արժեքների միջև տարբերության հստակեցման: Մանկավարժների համար առաջնային խնդիր է դառնում նյութական և հոգևոր արժեքների ձևավորման ռազմավարության մշակումը թե՛ դաստիարակության, թե՛ սոցիալականացման մակարդակներում: Արժեքները շրջապատող աշխարհի օբյեկտների հատուկ սոցիալական որոշարկումներ են, որոնք բացահայտում են դրանց դրական և բացասական նշանակությունը մարդկանց համար: Արտաքուստ արժեքը հանդես է գալիս որպես առարկայի և երևույթի հատկություն, որը հատուկ է օբյեկտին ներքին կառուցվածքի շնորհիվ, որքանով օբյեկտը ներքաշված է մարդու հասարակական կեցության մեջ՝ դառնալով սոցիալական հարաբերությունների կրող¹: Արժեքը դառնում է կրտսեր դպրոցականի դաստիարակության ու դպրոցական հարմարման կարևոր առաջնորդ գործոն²: Ինչպես ողջ աշխարհում, Հայաստանում ևս ներկայումս արժեքային կրթությունը հասարակությանը մտահոգող խնդիրներից մեկն է: Մեզանում արժեքային կրթության նկատմամբ ավանդաբար ընդունված է հետևյալ մոտեցումը. դպրոցն ու ծնողները փորձում են բարոյական, արժեքային ժառանգությունը փոխանցել գալիք սերնդին՝ նրանց մեջ լավ և կարևոր արժեքներ սերմանելով: Արժեքային կրթության նոր՝ արևմտյան մանկավարժության մեջ մշակված մոտեցման հիմքում մտածական հմտությունների ձևավորման սկզբունքն է: Ըստ այդմ՝ աշակերտներին պետք է օգնել իմաստավորելու որոշակի արժեքներ, այսինքն՝ նրանց պետք է խրախուսել սեփական կենսափորձի և զանազան հարցադրումների միջոցով որոշել, թե իրենք ինչպիսի՛ մարդ են ուզում դառնալ և ինչպիսի՛ արժեքներ կրել: Ուսումնական գործընթացը ձևավորում է ոչ միայն արժեքային կողմնորոշումներ, այլև արժեքային-գնահատողական վերաբերմունք բոլորի, այդ թվում՝ ընտանիքի անդամների նկատմամբ: Աշակերտների արժեքային համակարգը ձևավորվում է դաստիարակության և սոցիալականացման գործընթացում: Մանկավարժական

գործընթացը բնութագրվում է որպես մանկավարժի ու աշակերտի, անհատի և սոցիումի գործունեություն, որի ընթացքում երեխայի մեջ տեղի է ունենում դրական փոփոխություն:

Հայոց պատմություն առարկայի դասավանդման նպատակը հայկական քաղաքակրթության վերաբերյալ պատմական համակարգված գիտելիքի ձևավորումն է: Առարկան նպաստում է պետականակիր գիտակցություն, ազգային ինքնագիտակցություն և դիմագիծ ունեցող, սեփական ժողովրդի ու պետության դերակատարումը պատմության խորապատկերում գիտակցող քաղաքացու զարգացմանը, ազգային և համամարդկային արժեհամակարգը կրող պատասխանատու քաղաքացու ձևավորմանը:

Դասընթացը նպաստում է իր ինքնությունն ու քաղաքակրթությունների արժեհամակարգերը ճանաչող անհատի ձևավորմանը, որն էլ միտված կլինի իր գործունեությամբ նպաստելու հայ և համաշխարհային հասարակության զարգացմանն ու վերափոխմանը՝ այն սկսելով իր անձից, իր սոցիալական ու բնական միջավայրից:

Դասավանդման հիմնական նպատակներից մեկը, բացի սովորողներին զուտ պատմական երևույթներին ծանոթացնելուց, անհատի հոգևոր ու մտավոր զարգացման, անձի արժեքային համակարգի ձևավորմանը նպաստելն է, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է սովորողներին հաղորդակից դարձնել հայ ժողովրդի հոգևոր ժառանգությանը, ազգային ու համամարդկային իդեալներին ու ձգտումներին, պատմական հերոսների օրինակով նրանց մեջ սերմանել բարոյական արժեքներ՝ մարդասիրություն, բարություն, ընկերասիրություն, ազնվություն, պատվախնդրություն, պատասխանատվություն, հաստատականություն, բարեխղճություն և լիարժեք ու ներդաշնակ մարդու բարոյականային այլ հատկանիշներ[4,51էջ]:

Կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտն ունենում է աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ: Վերաբերմունքն աշխարհի նկատմամբ և հարաբերությունը աշխարհի հետ, վերաբերմունք սեփական անձի նկատմամբ և հարաբերությունն ինքն իր հետ իրականացվում են հասարակական դաստիարակության համակարգի (ուսումնական հաստատություններ, հասարակական, պետական, խորհրդակցական մարմիններ, մանկապատանեկան կառույցներ, այլ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (հեռուստատեսություն, համացանցային լրատվական միջոցներ, մամուլ) միջոցով: Կինոն, թատրոնը, հեռուստատեսությունը,

համացանցը ներգործում են աշակերտի անձի վրա ոչ միայն ինքնին՝ որպես տեղեկատվության աղբյուրներ, այլ նաև որոշակի տիպարների միջոցով, որոնք դրսևորվում են այդ «տեղեկատվական աղբյուրներից հոսող» հերոսների վարքագծում: Աշակերտները, իրենց տարիքային, սեռական և անհատական առանձնահատկություններին համապատասխան, հակված են նույնացնել իրենց այս կամ այն հերոսի հետ՝ յուրացնելով նրանց վարքի ձևերը, ապրելակերպը, հագուստը, կենցաղը, կյանքի ոճը և այլն:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող գործոններից են ավանդական միջոցները, այսինքն՝ աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերության, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Սակայն սովորողների կողմից այդ միջավայրին բնորոշ արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին: Ավանդական միջոցների յուրացումը լինում է չգիտակցված՝ վարքի ընդունված կաղապարներն ընդօրինակելու միջոցով[8,71էջ]::

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը դրսևորվում են՝ ըստ տարիքային առանձնահատկությունների: Արտաքուստ արժեհամակարգային դաստիարակության առանցքը դրսևորվում է աշակերտի վարքի ու շփման հարաբերությունների որոշակի մակարդակում՝ խոսքում, արտաքին տեսքում, ազատ ժամանակն անցկացնելու ձևում, ապրելակերպում և այլն: Տարիքային դաստիարակությանը բնորոշ են հակումը դեպի մշակույթի որոշակի շերտերը, կենցաղին բնորոշ արժեքների որոշակի աստիճանակարգությունը: Սակայն այստեղ ամենակարևորը մանկավարժների կողմից «աշակերտների մեջ կյանքի նկատմամբ դրական վերաբերմունքի, ապրած յուրաքանչյուր օրվա համար ուրախության զգացում ապրելու ունակության ձևավորումն է»:

Սովորողի անձի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը միջանձնային հարաբերություններն են կամ իրենց համար հեղինակավոր, երևելի մարդկանց հետ շփումները (ծնողներ, ուսուցիչներ, մեծահասակներ, ընկերներ և այլն): Բնական է, որ այդ հեղինակավոր անձինք կարող են լինել նաև աշակերտի վրա ներգործող հասարակական այս կամ այն կազմակերպությունների անդամները, դպրոցի տնօրենը,

դասդեղեր, ուսուցիչը և այլն: Աշակերտը նրանցից կարող է ստանալ արժեքների վերաբերյալ ինչպես դրական մոդելներ, այդպես նաև բացասական: Ընդամին՝ բացասական մոդելները հակում ունեն ձևավորվելու ավելի արագ և անդառնալի բացասական ազդեցություն կարող են ունենալ սովորողի անձի արժեքային ճիշտ դաստիարակության վրա: Հետևաբար արժեքների դաստիարակության այս բնագավառը պահանջում է մանկավարժական խստագույն վերահսկողություն և ըստ հարկի՝ նաև միջամտություն:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման խնդիրները բնականաբար լուծվում են ոչ միայն ընտանիքում, այլ նաև ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունը օբյեկտիվ օրինաչափություն է, որովհետև աշակերտների համար ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական ներգործության հարուստ աղբյուր է բուն գործընթացի բովանդակությունը, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, օրենքները և հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական, բնապահպանական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք: Կրթության բովանդակության հետ միասին ուսուցման մեթոդները ներգործում են աշակերտների ճանաչողական ունակությունների վրա՝ նրանց հնարավորություն տալով ստացած գիտելիքները կյանքում օգտագործելու ըստ նպատակի[3,58էջ]::

Արժեքների բուրգի գագաթին գտնվող ամենանվիրական ու մեծագույն արժեքը հայրենասիրության դաստիարակումն է սովորողների շրջանում: Հայկական պետականությանը նետված մարտահրավերները հրատապ են դարձնում հայրենիքի ապագա պաշտպանների պատրաստման խնդիրը: Այս գործը մշտական կատարելագործման կարիք ունի: Պատահական չէ, որ պետական մակարդակով խրախուսվում է երիտասարդների ռազմահայրենասիրական դաստիարակությունը: Դրանում մեծ է ազգային հերոսների կերպարների հանրահռչակման և այդ ոգով աշակերտներին կրթելու նշանակությունը: Հայ ժողովուրդն իր պատմության ողջ ընթացքում հերոսների պակաս չի զգացել, որոնց շնորհիվ դիմացել է

հազարամյակների դաժան փորձություններին : Այդ հերոսների օրինակով մենք կրթում և դաստիարակում ենք մեր սաներին , որոնք իրենց իդեալն են դարձրել այս կամ այն նվիրյալին:

Հայոց ազատագրական պայքարի դրվագները հայության ինքնահաստատման և դաժան գոյապայքարի վկայություններն են, որոնք ոգևորում են սերունդներին՝ սովորեցնելով քննախույզ մոտեցում դրսևորել անցյալի իրադարձությունների նկատմամբ, կատարել ճշմարիտ եզրահանգումներ և քաղել իրատեսական դասեր:

Խորապես ճշմարիտ է՝ ժամանակն է ծնում հերոսներին: Նույնքան էլ ճշմարիտ է, որ ժողովուրդը, ապավինելով նրանց, դարեր շարունակ սնվում ու հզորանում է իր արժանի գավակների շուրջ հյուսված հերոսապատումներով: Ազգը, որի պատմական հիշողության մեջ, ինչպես օրգանական ամբողջություն, միահյուսված են քաջ Վարդանի և գորավար Անդրանիկի՝ մերօրյա հնչեղության լեզենդները, վաղուց գտել է հավերժություն տանող իր ճամփան:

Հայոց պատմության յուրաքանչյուր դասին նախապատրաստվելիս կարևորվում են բովանդակային մասերը, որոնք նվիրված են հայ ազատամարտի նշանավոր գործիչներին և ոգեշնչում ու հայրենասիրությամբ են վարակում աշակերտներին: Դա առավել նպատակային և դյուրին է դառնում ազգային-ազատագրական պայքարի թեմաներն ուսումնասիրելիս: Փորձը ցույց է տալիս, որ աշակերտները մեծ հետաքրքրությամբ են լսում հատկապես ազատագրական պայքարի նվիրյալների կյանքի ու գործունեության մասին պատմող դրվագները:

Պատմության դասաժամերին է, որ աշակերտները, ուսուցչի օգնությամբ և ուղղորդմամբ, բացահայտում են, թե ովքեր են իրենք, ովքեր են իրենց նախնիները, որտեղ են ապրել, ինչ պատմություն ունեն, ինչ ներդրում ունեն համամարդկային մշակույթի ասպարեզում: Երբ որ աշակերտը ուսումնասիրում է հայոց պատմության հերոսական էջերը, ազատագրական պայքարի դրվագները, հերոսների անձնվիրումն ու հայրենասիրության բազում օրինակներ, ինքն էլ կարծես «վարակվում է» և անպայման ձգտում հասնել այդ կերպարներին: Դրա վառ օրինակը հենց Ղարաբաղյան 3-րդ պատերազմի մասնակից մեր հերոս հայորդիներն են, որոնք իրենց հայրերի ու պապերի օրինակով նետվեցին մարտի՝ մոռանալով սեփական կյանքի մասին[4,11էջ]::

Դասընթացի ծրագիրը պետք է կազմված լինի գիտամանկավարժական հիմնարար սկզբունքների պահանջներին համապատասխան. այն է՝ նյութի մատչելիություն, տարիքային համապատասխանություն, գիտամեթոդական բազմազանություն:

Սովորողների դաստիարակության համար կարևոր է ազգային մշակութային արժեքները ճանաչելու, վերաիմաստավորելու, երեխաներին ազգային ոգով դաստիարակելու անհրաժեշտությունը: Այսօր շատ կարևոր է ապահովել նոր սերնդի դաստիարակությունը՝ ձևավորված ազգային հոգեբանությամբ, ազգային չափանիշներով ու ըմբռնումներով, առանձնահատկություններով: Ազգային արվեստի, կենցաղի, խորհրդանիշների, հայրենի բնաշխարհի յուրահատկությունների, ժողովրդական բանահյուսության հետ ծանոթությունը, հաղորդակցումը, դա նպաստում է սովորողների ազգային բարոյական հիմքերի ձևավորմանը, որը միշտ էլ եղել է մանկավարժական գիտության հիմնական հիմնահարցերից մեկը [10,52էջ]::

Ազգային և համամարդկային արժեքները յուրացվում են ողջ կյանքի ընթացքում ոչ միայն հատուկ այդ նպատակին ծառայող քարոզչության ու տարաբնույթ գործունեության ընթացքում: Մարդն ընդօրինակում է ազգային ապրելակերպը, յուրացնում լեզուն, մշակույթը, հոգեբանությունը և բազմաթիվ այլ որակներ՝ աստիճանաբար ձևավորվելով որպես տվյալ ազգի լիարժեք անդամ: Ազգային դաստիարակությունը ձևավորում է հայ մարդուն, սակայն համամարդկային արժեքներն իր մեջ չամփոփած հայր չի կարող լինել իր ազգի լիարժեք անդամ: Հայ դպրոցի, առհասարակ հայերի դաստիարակության կարևորագույն խնդիրն է՝ ապահովել ազգային և համամարդկային մեկտեղումը: Ուրեմն ազգային դաստիարակությունն իր մեջ պետք է ներառի նաև համամարդկային արժեքներ: 21-րդ դարում մեծ տարածում գտած գլոբալացնամ ճանապարհին կորսվում են ազգային արժեքներն ու դիմագիծը, և ամեն ինչ տանում է համաշխարհայնացման /գլոբալիզացիայի/, այդ պատճառով հիմա առավել քան երբևէ պետք է անընդհատ աշակերտների հետ զրուցել ազգային արժեքների դերի և կարևորության մասին, անընդհատ հիշեցնել, թե ովքեր են իրենց նախնիները, ինչ փառավոր անցյալ են ունեցել և որ մենք պարզապես իրավունք չունենք կորցնելու այն, ինչ մեր պապերն իրենց արյան գնով պահել ու փոխանցել են մեզ:

Առաջնահերթություն է, որ աշակերտները բացահայտեն, հետազոտեն հայոց պատմության վաղնջական ժամանակներից մինչև մեր օրերը և վերհանեն հույժ կարևոր

փաստերիցը մեկը, այն է որ հայ ժողովուրդը եկվոր չէ, այլ ձևավորվել ու պատմական հազարամյա ուղին անցել է իր բնօրրանում՝ Հայկական լեռնաշխարհում:

ԳԼՈՒԽ 2

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ժամանակակից դասին ներկայացվող կարևոր պահանջներից մեկն էլ ուսուցման մեթոդների ընտրությունն է, ավանդականի և նորագույնի վարպետ գուգակցումը: Պատմության դասին օգտագործվող արդյունավետ մեթոդներ են Մտագրոհը, Վենի դիագրամը , T-աձև ,M-աձև աղյուսակները ,Համառոտ դասախոսությունը, Գաղափարների քարտեզագրում, Խճանկարը ,Գծակարգեր ⁵ և այլն: Համագործակցային ուսուցման ձևը նոր ժամանակների գլխավոր պահանջներից է և արդյունավետ ձև է: Այն շատ է կարևորվում ինչպես ողջ աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանում: Խմբի անդամների համագործակցված աշխատանքը հնարավորություն է ընձեռում կարողությունների և հմտությունների, երևակայության տարբեր մակարդակ ունեցող աշակերտներին համախմբել ուժերը, ջանքերը ներդնել ընդհանուր նպատակին հասնելու գործում: Այս մեթոդը դասապրոցեսն ավելի բազմազան, հետաքրքիր է դարձնում, բարձրացնում երեխաների ինքնագնահատականը, խթանում մոտիվացիան: Ելնելով հետազոտության մեջ առաջադրված խնդիրներից կարելի է կիրառել հետևյալ մեթոդները ⁶.

- Կերպարային քարտ- սա հրաշալի միջոց է պատմական կարևոր իրադարձությունները « տարբեր կերպարների դիտանկյունից ուսումնասիրելու համար: Քարտը ներկայացնում է տվյալ իրադարձության կերպարների մտադրությունները, հուզական վիճակները, տեսանկյունները: Կերպարային քարտը կարող է կիրառվել պատմական ակտիվ մտածողություն խթանող տարատեսակիարցադրումների քննարկաման համար:

- Քարտեզաային քննարկում՝ Քարտեզները հրաշալի միջոց են աշխարհագրական գիտելիքը պատմության արդյունավետ մաս դարձնելու, պատմության աշխարհագրական ընկալումը ձևակերպելու համար:
  - Պատկերի ակնթարթային դիտում-սրանք վերլուծական հարուստ տեղեկություններ են պարունակում:
  - Ճիշտ պատասխանի գուշակում – Պատմության ուսուցումը կարող էք հարստացնել դասին զուգահեռ խաղերով՝ սովորողներին օգնելով պարբերաբար անրադառնալ արդեն անցած նյութի փաստական հատվածին:
- Ներկայացնում ենք մեր իրականացրած դասերի նմուշօրինակները, որ իրականացվել է Վ. Վաղարշանի անվան թիվ 80 հիմնական դպրոցում:
- Նպատակն էր աշակերտների մեջ հայրենասիրություն սերմանել ու պահպանել:

Օրվա դասի պլան 1

Առարկա	Հայոց պատմություն
Դասարան	9-րդ
Թեմա	Արցախյան պատերազմի ծավալումը 1992-1994 թթ. ⁷
Օգտագործվող նյութեր	Դասագիրք, տետր, քարտեզ, նկարներ, համակարգիչ
Մեթոդներ	Մտազրոհ, հարց ու պատասխան, խմբային աշխատանք, կարճ-դասախոսություն
Հիմնական հասկացություններ	Ազատագրական պատերազմ, հավաքական կամք, անկոտրում ոգի, հաղթանակ, ազատագրված հայրենիք, համախմբվածություն

<p>Դասի նպատակը</p>	<ul style="list-style-type: none"> □ Ձևավորել գիտելիք՝ պատերազմի պատճառների, ազատագրված տարածքների, և հերոս հայորդիների վերաբերյալ □ Տալ գաղափար՝ Արցախյան ազատագրական պատերազմին շանակության վերաբերյալ □ Հերոսների օրինակով, նրանց կատարած սխրանքներով ցույց տալ հայրենիքը պաշտպանելու անհրաժեշտության նշանակությունը □ Ձևավորել քննադատական մտածողություն՝ գնահատելու և արժևորելու ազատագրական պատերազմի հերոսների սխրանքը □ Զարգացնել ստեղծագործական կարողունակություն՝ բնութագրելու հայ զինվորի՝ հայ հերոսի, կերպարը իր պատկերացմամբ
	<p>Ուսուցանման արդյունքներ, որոնք կփաստեն որ ուսուցումը տեղի ունեցավ:</p>
<p>Վերջնարդյունքները</p>	<p>Սովորողը կկարողանա</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ներկայացնել պատերազմի պատճառները ➤ Թվել արցախյան ազատագրական պատերազմի հերոս հայորդիներին ➤ Թվել ազատագրված տարածքները և ցույց տալ քարտեզի վրա ➤ Ներկայացնել Շուշիի և Լաչինի ազատագրումը և դրանց նշանակությունը ➤ Գնահատել ազատագրական պատերազմի հերոսների սխրանքը ➤ Բնութագրել հերոսի կերպարը իր պատկերացմամբ:

--	--

Գործողություններժամ, Տևողություն/	Պլանավորված ՈւԳ Ռազմավարություններ	Առանցքային հարցեր Հիմնական ստուգումներ/ Հանձնարարության վերջնարդյունքը նպաստում է դասինպատակին/
<p>Դասի ընթացքը</p> <p>Հին նյութի հարցում /5-7րոպե/</p> <p>Խթանում /5րոպե/</p> <p>Իմաստի ընկալում</p>	<p>Ուսուցիչը հարցերի միջոցով ամփոփում է հին դասը:/ Արցախի հանրապետությունը: Հանրապետության պետականության կայացման գործընթացը:</p> <p>Դասը կսկսվի մտազրոհ մեթոդով/ առանցքային թեման պատերազմ/աշակերտները կպատասխանեն պատերազմի ինչ տեսակներ գիտեն, և այս պատերազմը դրանցից որ տեսակն է:</p> <p>Կարճ-դասախոսության միջոցով ներկայացնել դասի առանցքային հարցերը, ապա դասարանը բաժանել երեք խմբի և տալ հանձնարարություններ:</p> <p>I խումբ- դասագրքից կկարդա Արցախյան պատերազմի ծավալումը ենթաթեման</p> <p>II խումբ –կկարդա Շուշիի և Լաչինի ազատագրումը</p> <p>III խումբ –կկարդա ինանապաշտպանական ուժերի կողմից հայկական տարածների ազատագրումը 1993-1994 թթ-ի ընթացքում, Ապա խմբերից յուրաքանչյուրը ուրվագծային քարտեզի վրա կնշի ազատագրված տարածքները և աղյուսակ-սանդղակում դուրս կգրի ազատագրված տարածքները, տարեթվերը ազատագրական պայքարի հերոս քաջորդիների անունները:</p> <p>Խմբային աշխատանքը ավարտելուց հետո ուսուցիչը հարցերի միջոցով ամփոփում է դասը: Սովորողները ընդ-</p>	<p>1. Ե՞րբ սկսվեց և գնալով ուժեղացավ Ադրբեջանի ագրեսիան ԼՂՀ-ի դեմ</p> <p>2. Ե՞րբ և ինչու՞ ԼՂՀ ինքնապաշտպանակ ան ուժերը փեռնամուխ եղան թշնամու կրակակետերի ոչնչացմանը</p> <p>3. Փորձե՞ք գնահատել Խոջալուի կոտորածի կազմակերպումը</p> <p>4. Նկարագրե՞ք Շուշիի և Լաչինի ազատագրումը և ներկայացրե՞ք դրա նշանակությունը:</p> <p>5. Ինչո՞վ վերջացավ ԼՂՀ ինքնապաշտպանական բանակի հակահարձակումներ:</p> <p>6. Ովքե՞ր աչքի ընկան ազատագրական մարտերում</p> <p>7. Ո՞վ է Արցախյան ազատամարտի ձեր սիրելի հերոսը:</p>

Կշռադատում	<p>հանրացնում են իրենց գիտելիքները և հանգում այն եզրահանգման,որ Արցախյան ազատամարտում հայերն ապացուցեցին,որ կարելի է հաղթել նույնիսկ փոքրաթիվ ուժերով՝սեփական հայրենիքի և հաղթանակի նկատմամբ ունենալով անկոտրում կամք, ցուցաբերելով ազգային միասնություն:</p>	
Գնահատում	Միավորային	
Տնային աշխատանք	<p>Հավաքել տեղեկություններ Արցախյան ազատագրական պատերազմի հերոսներից որևիցե մեկի մասին:</p>	

Օրվա դասի պլան 2

Առարկա՝ Հայոց պատմություն

Դասարան 9-րդ

Թեմա՝ Ապրիլյան քառօրյա պատերազմը

Մեթոդներ – Մտազրոհ ,Վենի դիագրամ, կարճ դասախոսություն,համագործակցային մեթոդ, Հարցուպատասխան,

Հիմնական հասկացություններ՝ հայրենական պատերազմ, անձնուրաց հերոսություն, հավաքական կամք ,հայ զինվոր ,չինայել կյանքը հանուն հայրենիքի

Դասի նպատակը՝

- Ձևավորել գիտելիք՝ քառօրյա պատերազմի պատճառների,հարձակմանուղղությունների,ավարտի ,հետևանքների վերաբերյալ
- Հերոս հայորդիների օրինակով բացատրել ՝հայ զինվորի ՝կյանքի գնով հայրենիքը պաշտպանելու պատրաստակամությունը
- Ձևավորել քննադատական մտածողություն ՝հիմնավորելու հայ ժողովրդի տարբեր խավերի՝մտավորական ,զինվորական ,բժիշկ, ուսանող ,դպրոցական երեխա, պատրաստակամությունը և համախմբվածությունը ՝հայրենիքը պաշտպանելու գործում :
- Ձևավորել Հարենիքը որպես բացարձակ արժեք գաղափարը:

1.Բարխուդարյան Վ.Հակոբյան Ա..., Հայոց պատմության դասագիրք ,9-րդ դասարան,Եր.2019,էջ 180-187

Վերջնարդյունքները՝

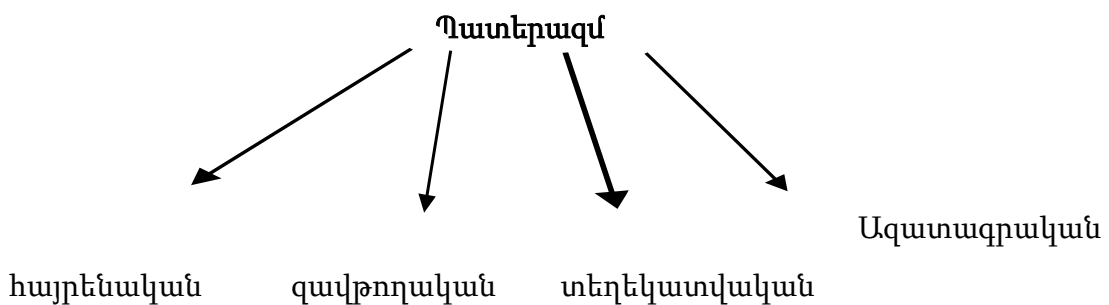
Սովորողը կկարողանա

- Ներկայացնել՝ երբ է ընթացել քառօրյա պատերազմը
- Ներկայացնել պատերազմի պատճառները, հարձակման ուղղությունները , ավարտը, հետևանքները
- Ներկայացնել քառօրյա պատերազմում մեր զինվորների քաջությունը
- Արժևորել քառօրյա պատերազմի մասնակից զինվորների անմահ սխրանքը
- Գնահատել և հիմնավորել քառօրյա պատերազմում դպրոցականների , երեխաների օգնության պատրաստակամությունը

Դասի ընթացքը

Ուսուցիչը դասը սկսում է հին դասի ամփոփմամբ: Հարցերի միջոցով նորից ստուգվում է աշակերտների գիտելիքները Արցախի ազատագրական 1992-1994թթ պատերազմի մասին:

Խթանում՝ /մտազրոհ/ աշակերտները թվում են պատերազմի ինչ տեսակներ գիտեն :

Ապա ամբողջացնելով միտքը սովորողները փաստում են ,որ 1992-1994թթ արցախյան պատերազմը ազատագրական բնույթ ուներ, իսկ թշնամին ուներ զավթողական նպատակներ, և որ թշնամու զավթողական կեցվածքի պատճառով է,որ բազմիցս խախտվել է զինադադարի պայմանագիրը և որ թշնամու հետագա հարձակումները 2016 և 2020 թթ. նույնպես մեր տարածքների նկատմամբ անօրինական և անմարդկային գործողություններ էին:

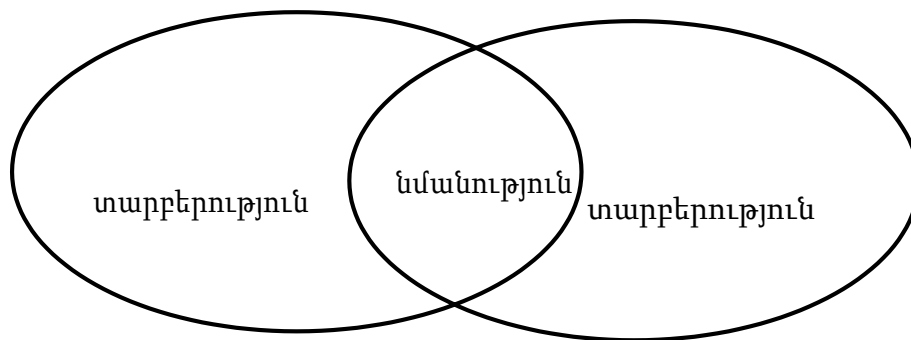
Իմաստի ընկալում՝

Ուսուցիչը անցնում է նոր դասի հաղորդմանը և դասախոսության միջոցով ներկայացնում դասը՝ Արցախյան քառօրյա պատերազմը: Ապա աշակերտներին բաժանում է խմբերի և հանձնարում դասանյութը սովորելիս ուշադրություն դարձնել թշնամու կողմից կիրառվող զինտեխնիկային և թվական անհամեմատ գերակշռությանը և դրան հակադրել մեր 18-20 տարեկան քաջորդիների սխրանքը:

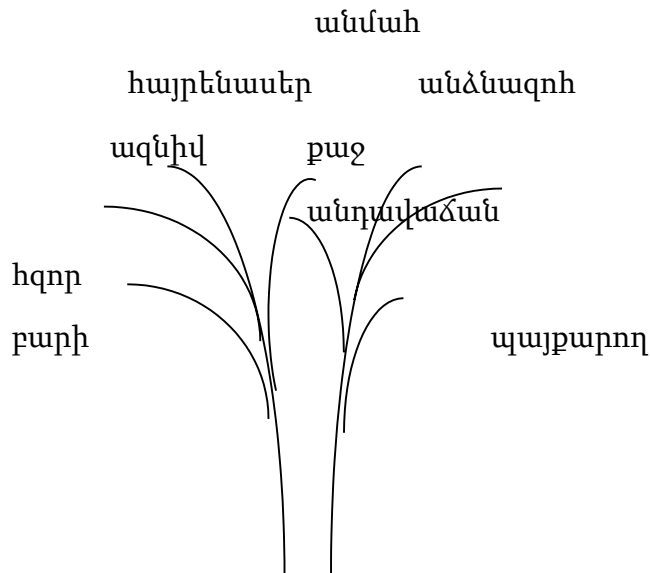
Աշակերտներին հանձնարարվում է համեմատել Արցախյան 1992-1994թթ-ի և 2016թ քառօրյա պատերազմը և գտնել նմանություններ և տարբերություններ, և լրացնել դիագրամը:

Արցախյան 1992-1994թթ. պատերազմ

Արցախյան քառօրյա պատերազմ

Ապա ամբողջացնում են են հայ զինվորի կերպարը:

Հայ զինվոր

Որից հետո քննարկում են հետևյալ հարցերը՝ «Որո՞նք էին Արցախյան 44-օրյա պատերազմի պարտության պատճառները», «Ինչպե՞ս դուրս գալ ստեղծված իրավիճակից»:

Քննարկումից հետո ներկայացնում են իրենց պատասխանները, վերլուծում, քննարկում, իրար լրացնում:

Հետադարձ կապ

Դասի հետադարձ կապն ապահովելու, ինչպես նաև մերօրյա իրավիճակը գաղափարապես վերլուծել-ընդհանրացնելու համար հանձնարարվում է նախապես տպագրած անհատական թերթիկների վրա պատասխանել մի շարք հարցերի: Աշակերտները կատարում են առաջադրանքը:

Դասի գաղափարը
 Հայրենիքը
 քացարձակ արժեք
 Անձնուրաց հերոսու
 թյուն

Արժեքներ
 Հայրենիք
 Չինայել կյանքը
 հանուն
 հայրենիքի
 Լինել
 արդարացի
 պատերազմի ժամանակ

Հույզեր
 Ատելություն
 թշնամունկատմամբ
 Ափսոսանք
 Տխրություն

Հույսեր
 Վերադարձնել
 կորցրածը
 Չհուսահատվել
 Ուժեղանալ
 Հույսը դնել մեզ
 վրա

Անելիքներ
 Կազմակերպվել
 Ջարգացնել տնտեսությունը,
 գիտությունը
 Զինվել
 Լինել միասնական
 Ստեղծել
 դիվանագիտական
 ուժեղ դպրոց

Ես
 Լավ սովորել,
 դառնալ հայրենիքի
 համար պիտանի
 մարդպաշտպանել
 հայրենիքը, լեզուն,
 մշակույթ, ապրել
 հայրենի երկրում:

Ամփոփիչ գրույցի միջոցով ուսուցիչը ի մի է բերում աշակերտների կողմից տրված պատասխանների արդյունքը, տալիս տնային առաջադրանք՝ գրել շարադրություն՝ «Ես՝ ապագա Հայաստանում»:

Որպես ամփոփում կարելի է փաստել, որ անհրաժեշտ է ազգային արժեհամակարգի ձևավորմանը դպրոցում տարբեր դասաժամերին կարևոր տեղ հատկացնել, իսկ պատմության՝ հատկապես հայոց պատմության դասաժամերին ,առավել ևս:

Այժմ հայ ժողովուրդն ու Հայաստանի Հանրապետությունն ապրում են դժվարագույն ժամանակներ, երբ վտանգված է հայ ժողովրդի ինքնության և հայոց պետականության գոյությունը: Հիմա նոր Ավարայրի ու նոր Սարդարապատի կարիքը կա, հիմա առավել քան երբևէ պետք է համախմբվել մեկ միասնական բռունց դառնալ, որպեսզի հնարավոր լինի հաղթահարել մեր պետության գլխին կախված հերթական վտանգը:

Ժամանակի հրամայականն է կրթել ու դաստիարակել ազգային մտածողությամբ ու արժեքներով տոգորված սերունդ, նրանց մեջ ներարկել հայրենասիրություն,

համախմբածություն և անկոտրում կամք ,ցույց տալ, թե ինչերի է ընդունակ իր հողն ու ջուրը ամեն գնով պաշտպանելու պատրաստ զինվորը, հայ գյուղացին , հայ երեխան : Սովորողներին պետք է ոգևորել անցյալի պատմական հերոսական դրվագներով, թե ինչպես են փոքրաթիվ հայկական ուժերը հաղթել թշնամու բազմաքանակ ու լավ սպառազինված ուժերին, փորձելով հիմնավորել, որ հաջողության հասնելու գրավականն ամեննին էլ թվական գերակշռությունը չէ, այլ նպատակը :Հայ ժողովրդին բաժին է հասել դժվար ու պայքարով լի ճակատագիր, բայց նա միշտ պայքարել է ու իր զավակների արյանգնով ամրագրել իր գոյության իրավունքը:

Եզրակացություններ

Արժեհամակարգի ձևավորման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, հատկապես պատմություն առարկան: Դպրոցում սովորողները Հայոց պատմության ծրագրի շրջանակներում ծանոթանում են հազարամյակների կենսագրություն ունեցող հայկական քաղաքակրթությանը, նրա առաջացման ու զարգացման օրինաչափություններին, ձեռքբերումներին, ստեղծած արժեքներին և համամարդկային նվաճումներին, ինչպես նաև՝ այդ ճանապարհին հայ ժողովրդի դժվարություններին ու կորուստներին: Հայոց պատմություն առարկայի ուսումնասիրման շնորհիվ ձևավորվում է ազգային դիմագիծ, պետականամետ մտածելակերպ ունեցող հայ ժողովուրդ և հայոց պետականության դերը համաշխարհային պատմության համատեքստում պատկերացնող, հայոց ազգային և համամարդկային արժեհամակարգը կրող պատասխանատու անձ ու քաղաքացի: Այդ իսկ պատճառով արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերինդիքն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում: 21-րդ դարի դպրոցում դաստիարակության և կրթական գործընթացի ճիշտ կազմակերպման համար շատ կարևոր են ոչ միայն համամարդկային, այլև հայրենի մշակույթի բարձրարժեք ստեղծագործությունների ուսումնասիրումն ու ուսուցումը: Այդ ստեղծագործություններում արտահայտված են մեր ժողովրդի հոգեկերտվածքը, աշխարհընկալումը, մարդասիրական գաղափարներն ու գալիքի երազանքները: Հայ ժողովրդի ավանդույթներում է, որ վառ կերպով արտացոլված են մեր ազգի ազգային հավաքական բնույթը, անդրդվելի կամքը, ներքին գործությունն ու հնարավորությունները, ապրելու, վերածնվելու և հարատևելու ունակությունը, ազգերի պատմության մեջ իր արժանի տեղն ունենալու ձգտումը: Այս ամենն է, որ անհրաժեշտ է ավանդել ժամանակակից էթնոկրին: Այդպես նա պիտի հասնի այն գիտակցության, որ հասարակական կյանքի առաջընթացը պայմանավորված է համախմբվածությամբ, գիտելիքների բարձր մակարդակով ու մշակութային արժեքների ոչ միայն ստեղծմամբ, այլև պահպանմամբ: Մերունդ, որը կկարողանա շարունակել ազգային

լավագույն ավանդույթները, աշխարհին ու մարդկությանը ցույց տալ իր մշակութային հարստությունն ու բարոյահոգեբանական արժանիքները: Կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը, իսկ երբ վերանում են արժեքների ձևավորման ազգային և համամարդկային ընդհանրական չափանիշները, և վարքի կարգավորիչ են դառնում իրավիճակն ու պահի նպատակահարմարությունը, արժեհամակարգի գոյությունը կամ բացակայությունը դառնում է ազգային-հասարակական կարևորության խնդիր, որովհետև արժեհամակարգը պետք է ձևավորվի ազգային հոգևոր-բարոյական ընդհանրության հիմքի վրա:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ամիրջանյան Յու. Ա., Սահակյան Ա.Ս.: Մանկավարժություն, ուսումնական ձեռնարկ մանկավարժական բուհերի ուսանողների համար: «Մանկավարժ» հր.: Երեւան, 2005, 456 էջ
2. Ամիրբեկյան Գ., Վարդանյան Ա.Տ.: Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ: Քսաներորդ դարի մանկավարժական տեսություններ, ձեռնարկ մանկավարժների եւ ուսանողների համար: Երեւան, «Նոյյան տապան», 2005, 407 էջ
3. Բաբանսկի Յու. Կ., Մանկավարժություն, 2-րդ հատոր, «Լույս», 1987
4. Դասախոսությունների դասընթաց մանկավարժությունից /Գ.Հ. Հարությունյան, Ռ.Ջ. Աղաբեկյան, Զ. Բաղդասարյան, 2011
5. Էլկոնին Դ.Բ.: Կրտսեր դպրոցականի ուսուցման հոգեբանություն, Երեւան, «Լույս» հրատ., 1975, 68 էջ
6. Թորգոմյան Լ.Վ. Մանկավարժության ընդհանուր հիմունքներ Երեւան 2005:
7. Թորգոմյան Լ.Վ. Արժեքի գաղափարը եւ նրա զարգացումը Վերածննդի դարաշրջանի հայ մշակույթում, “Մանկավարժ” N3, 2010թ
8. Ղույունյան Գ.Ե., Դեռահասի գիտական համոզմունքների ձեւավորմանը ուսուցման գործընթացում. Երեւան, Լույս, 1986
9. Ղույունյան Գ. Ե., Մանկավարժություն. երկու գրքով, Գիրք 1, Եր., «Զանգակ97», 2005, 464 էջ